

UMEÅ UNIVERSITET

Utbildningsdepartementet
u.remissvar@regeringskansliet.se (med kopia till u.uh.remissvar@regeringskansliet.se)
Ert dnr U2025/01339

Yttrande över promemorian En särskild ersättningsmodell för utbildning för omställning och vidareutbildning för yrkesverksamma

Utbildningsdepartementet har anmodat Umeå universitet att yttra sig över promemorian En särskild ersättningsmodell för utbildning för omställning och vidareutbildning för yrkesverksamma.

Sammanfattning

Umeå universitet avvisar som helhet den särskilda ersättningsmodellen avseende utbildning för omställning och vidareutbildning för yrkesverksamma som föreslås i promemorian.

De huvudsakliga skälen är de undanträngningseffekter som riskeras för övrig utbildning, den ökade mängden byråkrati och administration som modellen skulle innebära samt ökad detaljstyrning.

Umeå universitet delar inte heller i den problembild som utredningen lägger fram.

Övergripande synpunkter

Den promemoria som tagits fram på uppdrag av regeringen lyfter förslag som avser att ge universitet och högskolor större ekonomiska incitament att utveckla och ge korta kurser för målgruppen yrkesverksamma. I sig är frågan om det livslånga lärandet viktig och sålunda också de ekonomiska aspekterna av att ge sådana kurser.

Även om vi ständigt behöver utveckla vårt utbildningsutbud delar dock inte Umeå universitet den problembild som utredningen lägger fram, det vill säga att lärosätena inte erbjuder ett välutvecklat utbud för vidareutbildning av yrkesverksamma eller utbildning för omställning.

Umeå universitet har sedan många år ett väl utbyggt utbud av utbildning som bidrar till arbetslivets kompetenshöjning, vidareutbildning och omställning. En betydande del av utbudet är på distans med möjlighet till deltidstudier. Fokus för detta utbud är detsamma som för all annan utbildning som universitetet bedriver, det vill säga utbildning där akademiska mervärden, kvalitet och vetenskapligt förankrad kunskap, tas tillvara (se vidare under rubriken Förändrad syn på lärosätenas roll i kompetenskedjan). Umeå universitet bedömer att bredden och djupet i de kurser och program som erbjuds inom universitetets reguljära utbildningsutbud innehållsligt möter behovet av livslångt lärande och omställning. Umeå universitet ser exempelvis positivt på de cirka 35 000 ansökningar till universitet och högskolor

UMEÅ UNIVERSITET

inom ramen för omställningsstudiestödet och att 2 400 av dessa är ansökningar till Umeå universitet.

Umeå universitet menar därutöver att utredningen visar bristande förståelse för fristående kursers roll i att möta arbetsmarknadens behov. Att ställa utbildningar för yrkesverksamma i motsatsförhållande till fristående kurser är därför problematiskt.

Umeå universitet ser betydande risker att den styrning som föreslås i promemorian får långtgående negativa konsekvenser för övrig utbildning i form av stora administrativa kostnader och stor ekonomisk påverkan. Förslaget riskerar att tränga undan det som är ett av lärosätenas huvudsakliga uppdrag – att utbilda nybörjarstudenter för ett framtida föränderligt arbetsliv. Promemorians förslag är dessutom ytterligare ett steg mot ökad detaljstyrning och kontroll av lärosätena med minskad akademisk frihet och autonomi som följd.

Ingen tydlig tidplan anges i promemorian förutom att förändringarna föreslås träda i kraft 1 januari 2026. Denna korta framförhållning rimmar illa med de rutiner som finns för att utveckla nya kurser och kursplaner. Dessa rutiner finns för att säkerställa en rättssäker utbildning med hög kvalitet. Umeå universitet och flera andra universitet fastställde dessutom sin budget för 2026 redan i juni 2025.

I promemorian görs antagandet att den föreslagna ersättningsmodellen kan innebära att antalet utbildningar inom humaniora minskar. Umeå universitet, som är ett av Sveriges största bredduniversitet, ser med oro på detta då många humanistiska ämnen är små och riskerar att försvinna.

Umeå universitet avvisar således som helhet den särskilda ersättningsmodellen avseende utbildning för omställning och vidareutbildning för yrkesverksamma som föreslås i promemorian. Umeå universitetet lämnar därför endast synpunkter av principiell karaktär och avstår från att på detaljnivå kommentera den föreslagna ersättningsmodellens olika komponenter.

Ett alternativ till den särskilda ersättningsmodellen kan vara att inrätta ett nytt utbildningsområde för korta flexibla kurser med större ersättning per helårsstudent och mindre ersättning per helårsprestation eller öronmärkning av medel utanför takbeloppet för stimulering av den här sortens kurser. Umeå universitet föreslår att ett sådant alternativ utreds.

Nybörjarstudenter trängs undan av äldre studentgrupper

Universitetens och högskolornas huvudsakliga utbildningsuppdrag är att anta och utbilda nybörjarstudenter mot en första examen för ett långt och föränderligt arbetsliv.

Intresset för högre studier ökade 2024 både nationellt och vid Umeå universitet. Storleken på årskullarna ökade avsevärt 2000-talets första år vilket har betydelse för antalet sökande. I en tid då antalet 19-åringar fortsätter att bli allt fler, åtminstone det närmaste decenniet, och efterfrågan på högskoleutbildning från den målgruppen torde öka, är ett införande av den föreslagna ersättningsmodellen inte försvarbar. Eftersom inga nya resurser tillförs i modellen kan ett målgruppsanpassat utbildningsutbud för äldre yrkesverksamma inte expandera utan att tränga undan utbildning för yngre studentgrupper. De nybörjarstudenter som utbildas är viktiga för att säkra kompetensförsörjningen i landet. Lärosätena måste dessutom minska antalet helårsstudenter och helårsprestationer för åren 2025-2027 eftersom de allra

UMEÅ UNIVERSITET

flesta lärosäten erhåller minskade takbelopp dessa år. Om utbildning för livslångt lärande ska öka måste lärosätenas takbelopp höjas, om inte antalet nybörjarplatser ska minska.

Ökad byråkratisering och administration

En utgångspunkt för utredningens direktiv är att den särskilda ersättningsmodellen inte skulle innebära en nämnvärd utökad administration för lärosätena. Umeå universitets uppfattning är att promemorian kraftigt underskattar den byråkratisering och den ökade administration som förslaget innebär för lärosätena på alla organisatoriska nivåer. Två parallella ersättningsmodeller, där det på förhand är oklart vilken av modellerna som kan användas och där den i promemorian föreslagna modellen dessutom framstår som synnerligen invecklad, kommer oundvikligen att leda till osäkerhet och ökad administrativ börda, till exempel i form av extra rapportering, märkning av kurser, registrering av studenter syfte med utbildningen samt ett betydande budgetarbete för att möta den detaljstyrning som föreslås. Modellen innebär att en stor mängd nya kursplaner ska tas fram och fastställas. Lärosätessgemensamma riktlinjer och processer för bedömningar och dokumentation av dessa ska utarbetas. Anpassning av befintliga utbildningar, exempelvis genom att omvandla hela eller delar av utbildningen till distansformat, är resurskrävande och kräver såväl teknisk som pedagogisk utveckling.

Utredningen saknar en analys av de administrativa konsekvenser som ersättningsmodellen kommer att innebära vid den årliga avräkningen av takbeloppet. Takbeloppsavräkningen är i dag redan en omfattande och tidskrävande process i samband med upprättandet av årsredovisningen. Den nya ersättningsmodellen där lärosätena ska motivera och dokumentera varför modellen ska användas enligt egna framtagna riktlinjer skapar både en ökad administration men kan också innebära risk för felaktigheter i avräkningen vilket kan få allvarliga konsekvenser.

I promemorian anges som en av fyra övergripande principer att en ny ersättningsmodell ska ge lärosätena långsiktiga och stabila ekonomiska förutsättningar. Det anges vidare att Universitetskanslersämbetet ska få i uppdrag att utveckla den föreslagna omfördelningsmodellen och årligen leverera underlag för omfördelning till Regeringskansliet. Umeå universitet ställer sig frågande till om detta verkligen ligger inom Universitetskanslersämbetets uppdrag. Därutöver tolkar universitetet det som att omfördelning mellan lärosäten kommer att genomföras årligen. En årlig omfördelning skapar snarare osäkerhet i finansieringen i stället för långsiktighet och stabilitet. En omfördelning mellan lärosäten skapar också konkurrens i stället för samverkan mellan lärosäten.

Den ökade administrationen drabbar inte bara lärosätena utan även andra aktörer såsom Ladokkonsortiet, Universitetskanslersämbetet, Riksrevisionen och Universitets- och högskolerådet. Eftersom utredningen inte lägger några förslag som ska innebära ökade kostnader för statens budget föreslås heller inga ökade anslag för det arbete som dessa aktörer ska genomföra. Det framgår ingen konsekvensanalys för hur detta kan komma att påverka redan befintlig verksamhet inom dessa organisationer. Det är att anta att även här kan en undanträngningseffekt komma att ske.

Förändrad syn på lärosätenas roll i kompetenskedjan

Regeringen har de senaste åren visat en tydlig politisk vilja att främja utbildning som är anpassad efter yrkesverksammas behov, till exempel genom satsningen Korta

UMEÅ UNIVERSITET

kurser för yrkesverksamma där Umeå universitet ingår. Resurser för kursutveckling, såsom den satsningen har bidragit till, är självklart välkomna eftersom nya utbildningar initialt innebär utvecklingskostnader. Umeå universitet ser samtidigt med oro på den framväxande förändrade synen på lärosätenas roll, ansvar, förutsättningar och akademiska integritet i kompetenskedjan. Den remitterade promemorian förstärker den oron.

Ansvar för att finansiera yrkesverksammas kompetensutveckling varierar med utbildningens syfte. Umeå universitet är kritiskt till att promemorian inte problematiserar detta. Umeå universitet har som ett av Sveriges största distansuniversitet redan i dag ett omfattande utbildningsutbud för yrkesverksamma som vill karriärväxla eller som söker personlig bildning. Universitetet anser att det är en viktig del av vårt uppdrag och det är rimligt att sådan utbildning finansieras av anslagsmedel för grundutbildning. När det gäller yrkesverksamma som behöver dagsaktuell utbildning med direkt anknytning till sin arbetsplats, det vill säga den sortens utbildning som promemorian avser, anser universitetet att det är arbetsgivarens, inte skattebetalarnas, ansvar att finansiera denna, till exempel genom skräddarsydd uppdragsutbildning. Utbildningar kan då utformas helt efter arbetsgivarnas behov, studenterna som antas kan väljas ut av beställaren som i övrigt också kan påverka både format och tidpunkt för utbildningen. Umeå universitet saknar därutöver att utredningen inte tar upp och problematiserar om de utbildningar som yrkesverksamma behöver kan ges av andra aktörer än högskolorna, till exempel yrkeshögskolan.

Ökad politisk detaljstyrning

Umeå universitet är kritisk till promemorian och dess förslag som innebär ännu ett steg mot ökad politisk detaljstyrning och kontroll av lärosätena med minskad akademisk frihet och autonomi som följd. I stället för att regeringen ska styra mot vissa utbildningar, utbildningsutbud och utbildningsformer bör detta principiellt vara ett ansvar för lärosätena. Umeå universitet menar att lärosätena också fortsättningsvis bör ha detta strategiska handlingsutrymme.

Yttrandet har fastställts av rektor Tora Holmberg efter föredragning av utredare Åsa Rudehäll.

Tora Holmberg
Rektor